

אשכולות

הסלון השבועי של האיחוד ישיבת "כרם ביבנה"

"לזכר עולם יהיה צדיק" ל"ע מרן ראש הישיבה הרב חיים יעקב גולדויכט זצ"ל בן הרה"ח ישראל אלעזר זצ"ל נלב"ע ב' באדר א' ה'תשנ"ה ת.נ.צ.ב.ה

השבוע שחצה את הגבול

ר' מתן סבג

פרשת "קרח"
כה' בסיון ה'תשס"ז
זיליין מס' 66
(שנה שניה)

מיוחדת היא פרשת מחלוקת קרח ועדתו בין פרשיות ה"חטא ועונשו" של בני ישראל במדבר. לכאורה אין כאן שום עבירה - חוץ מעבירה אחת - שנעשתה בעצת משה - הקטרת הקטורת. קרח מתקומם ומקומם את שבטו כנגד משה ומצרף אף את דתו ואבירם, השכנים משבט ראובן, ועוד חשבים מעם. על מה ולמה? בפייהם טענה - למה אתה דואג רק למקורבים שלך. כולם קדושים ושוים, דמוקרטיה. אין זה רצון ה' אלא רצונותיך בלבד. משה שומע ונופל על פניו. מתנגד? מסכיף? לא לגמרי ברור, אבל יש לו הצעה. נעשה בחירות! מי הבורחים? פה אחד - הקב"ה בלבד.

על כל פנים, משה איננו רוצה להחזיק במחלוקת ופונה אליהם בלשון רכה. שמעו בני לוי. והם מקשיבים. לא עונים. הוא ממשיך אל דתו ואבירם, האופוזיציה משכבר הימים למשה עצמו - והם מסרבים אפילו להתייצב לפניו. לא נעלה. לא תצליח לשחד אותנו ולעוור את עינינו עם כבודו כזה. לא נסכים לקבל אף כסא בממשלה שלך ובודאי שלא נתפתה לכבוד שהשפלת את עצמך ופנית אתה אלינו. ומוסיפים הוכחה לדבריהם: הרי הוצאת אותנו מארץ "זבת חלב ודבש" (???) - למות במדבר! ואת ההבטחות שלך אנו רואים שאתה לא מקיים. ונכשיו שכולם כבר יודעים ש"משה מת ויהושע מכניס" אתה רוצה לתפוס את הכסא לארבעים שנה! חווג על הגב שלנו ועוד אתה מוציא לנו את העיניים, ומספר לנו על מצוות התלויות בארץ אחרי שידוע שגם אנחנו לא נוזה כלל לראותה! אכזרי! ויחר משה! והוא פונה לקב"ה ומתפלל אל תקבל את מנחתם! לא כיהידים ולא כחלק מציבור! אני דיקטטור! אני חי על חשבונם! כאשר משה צריך להוציא אותם ממצרים, לא רק שהדלק היה עליו - לקחת את החמור שלי לא ביקשתי דבר! ואפילו על ההלשנה שלהם על אותו מצרי שחיסלהי, שכחתי וסלחתי! כמה עוד אפשר? בחירות. בפתח אוהל מועד מאתם וחמישים מקריבי הקטורת. קורח דואג להתסיס את כל העדה על משה. "אני דואג לכולכם!", משכנע אותם. "וירא כבוד ה'" - ואומר: "כליון אביא על כל העדה!" משה ואהרן נופלים ומתפללים קורח חטא וכולם יחטפו! - לא, רק החוטאים. הפרדו רק מהם.

משה נותן נאום פתיחה. מוות יהיה כאן בטוח. רציתם בכורה? קיבלתם! בכורה עולמית - האדמה פותחת פיה ובוולעת את דתו ואבירם על רכושם ועוד, חיים. וצאת אש, ממש כמו אצל נדב ואבירו ושורפת את קורח וכל עדתו מקריבי הקטורת. עד כאן ממש בפשט (לכמובן, ששל פי מפרשים ראשונים ואחרונים, וכן המשך). ויש להבין את הנחמה משה רבינו ע"ה. בחטא העגל, בחטאם של המרגלים - סובל ומייצג. אבל פתאום נוגעים בכסא שלו - כועס! לא מתאים לו בכלל! ואם שמים לב, למשה לא מפריע כלל טענת קרח. הכל משתבש - רק אחרי החוצפה של דתו ואבירם: "המקם כי העליתני מארץ וזבת חלב ודבש להמיתני במדבר כי תשתרר עלינו גם השתרר: אף לא איל ארץ וזבת חלב ודבש להביאתנו ונתת לנו נחלת שדה וקברם העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה: < ויחר למשה מאד... > ומדי פשר טענתו: "לא חמור אחר מהם נשאתי ולא הרעתי את אחר מהם?"

ראשית כל, יש לציין שמשה כלל לא כעס, כדברי רש"י וכדיוק הנצי"ב, שלא כתוב 'ויחר אף'. אלא רק 'ויחר' - נצטער. על מה יש להצטער? דתו ואבירם הכל כך ידועים לנו לשמצה הנדישו את סאתם. אבל עד עכשיו או שפגעו במשה בתור אדם פשוט (או בן מלוכה) או שחטאו כלפי הקב"ה כיהידים במעשה המן. עכשיו הם מנסים לעשות פגיעה לדורות. בטענותיהם - הם רוצים לנתק בין משה המנהיג לבין שולחו בורא העולם. אין זה כי אם ביטול ועקירה של כל התורה כולה ח"ו. על דבר כזה אין שום סליחה או מחילה. זה כבר עסק כללי של עם ישראל. וכמו משה עומד איתנו בעגל ומרסקו - כך גם כאן. שום נגיעה אישית אין כאן - ראינו את גדלותו של משה ועמידתו בכל השמצות האישיות שיצאו נגדו - אפילו מאחיו, בשרו ממש, ועד ללחישות הצורמות החושדות אותו באשת איש. ובתגובה לטענותיהם, משה לא פונה אל עם ישראל ומנסה לשכנעם בצדקותו. אלא אל ה'. כמו קנאי שצריך לברר האם קנאותו נובעת מקנאות ה' - צבאות טהורה או שמה שיש כאן איזו נגיעה אישית כלשהי שהיא מוהלט מבורר האמת האלוהית במעשיו. הפעם לא היה להם מקום לטעות. שום שררה לא הטלתי עליהם, שום כעס אישי לא הצטבר בהם עלי. חטאם - פגיעה בעליונים, במלכות שמים - הארץ נתקם את הנקמה. ("שתו בשמים פיהם - ולשונם תהלך בארץ..."). אבל יתכן שאפילו רשע כזה, הקב"ה יאריך לו אף, לכן מקדים ואומר את תקבל מנחתם, עניים שכמותם.

זמני השבת	
ת"א י-ם	הדלקת נרות
19.13 19.29	צאת השבת
20.31 20.34	
3.44 3.46	עלות השחר
4.38 4.40	זמן ציצית ותפילין
5.36 5.38	הנץ החמה (מישור)
8.13 8.15	סרי"ז ק"ש מג"א
9.09 9.11	סרי"ז ק"ש גר"א
10.20 10.22	סרי"ז תפלה
12.42 12.44	חצות היום
13.18 13.20	מנחה גדולה
18.20 18.22	פלג המנחה
19.49 19.51	שקיעת החמה
הדף היומי: סוטה לה' מא'	
דיני השבוע ומנהגיו	
ההפטרה: "ויאמר שמואל" (שמואל א' י"א י"ב).	
מברכים חודש תמוז שיחול בימים חמישי וששי. אין אומרים "אב הרחמים" ולא מזכירים שמות. המולד: יום חמישי, 11 שעות, 46 דקות ו-10 חלקים.	
פרקי אבות - פרק ג'.	
יום ד', כט' בסיון: במנחה לא אומרים תחנון. אומרים יו"כ לאלו שנוהגים כך.	
ימים ה', ו', ל' בסיון, א' בתמוז: תפילת ר"ח כנהוג.	

למעשה משה מנהל בו זמנית שתי מערכות שונות. בפרשת עקב, מזכיר משה לבני ישראל את המופתים שנעשו להם במדבר וביניהם: וְאֶשֶׁר עָשָׂה לְדָדָן וְלְאֶבְרָם בְּנֵי אֱלִיָּאב בֶּן רְאִוִּי אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַעֵם וְאֶת בְּתִיָּהֶם וְאֶת אֶהֱלִיָּהֶם וְאֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל:

איפה קרחה? בלעה אותו האדמה או שמה שלא? התשובה בפשטות שהבריאה החדשה שנבראה - רק לצורך אותה כפירה בתורת ישראל. ואת הלחץ הזה יש לזכור לדורות. לצורך קרח ועדתו, "שבסך הכל" עברו על לאו של הקטורת, היתה סמפיקה אש מאת ה'. ומדוע ישנו יחס שונה? אמנם מחלוקת קורח לא היתה לשם שמים, אבל ידוע שיתכן דבריו היו אמיתיים וכנונים ואכן מצא להם אסמכתא במעשי שמואל הנביא שהיה מצאצאו - "שחיתה כשרה בר" טען בפני עלי הכהן. והפגם היה באופן הבאת הדברים - 'מחלוקת'. לעומתם, דתו ואבירם - דינם להימחק מעל פני האדמה. לזה אין מקום. הם חצו את הגבול. ולכאורה ישנו פרט נוסף בטענת דתו ואבירם. "עוד לא הגענו אל המנוחה והנחלה!" העיני האנשים האלה תנקר? - כנראה שמאחר מדי לנקר להם את העיניים... האם הם נרדמו בזמן מכות מצרים? כבר שכחו את כל הניסים והמופתים, קריעת ים סוף, מעמד הר סיני אפילו את גלות מצרים הם זוכרים כחלב ודבש! כפיות טובה אדירה. כנראה שהם באמת עיוורים, וממש במידה כנגד מידה נטמן ראשם בחול...

"ממוקדם מלכנו תופיע" - שמעתי פעם מהרב סתו שליט"א - שהגאולה תהיה כפי רצון הקב"ה בדרך שלו ובקצב שהוא יקבע (ובתפילה ל"אחיזנה").
אז נכון, עדיין לא הוקם בית המקדש ולא חודשה מלכות התורה, מלכות בית דוד, בארץ. אך למרות כל הקשיים והניסיונות הרבים, הלא רואים בחוש שהתהליך כבר החל? "גאולה" היא התהליך, המעבר ממצב למצב. וברוך ה', כבר יצאנו ממצרים. התחיל המסע.

המקרה: שני חברים יצאו יחד לטיול אופניים. בשעת המנוחה רצה אחד מהם ללכת לזמן מה, וביקש מחברו לשמור על האופניים לשעה. חברו הסכים, והלה השאיר את אופניו מונחים על השביל בטווח ראייה של חברו.

לפתע השומר נזקק ללכת לכמה דקות, כשהוא משאיר את אופניו ללא השגחה. בחזרו - גילה כי האופניים נגנבו. בעל האופניים דורש כי חברו ישלם על האופניים, ואילו השומר טוען כי לא התחייב על כלום, אלא הסכים לעשות טובה בלבד. עם מי הדין?

א. "הנח לפני"

המשנה (ב"מ פ ע"ב) אומרת: "שמור לי, ואמר לו הנח לפני, שמור חנם". הגמרא (שם פא ע"ב) קובעת, כי ההסכמה צריכה להיות דווקא בלשון זו "לפני" שמשמע מלשוננו שאכן הוא מתכוון להיות שומר, ולא בלשונות שבהם ניתן להסתפק, שאולי אין כוונה לקבלת שמירה. כך או כך, רואים לכאורה, שקבלת שמירה בדיבור בעלמא מחייבת את השומר לשמור ברמת שומר חנם, ואם כן חייב בפשיעה.

ב. משיכה בשומרים

אלא, שנראה שהדבר אינו פשוט, ותלוי במחלוקת ראשונים. הגמרא (שם, צט ע"א) אומרת: "אמר רבי אלעזר, כשם שתיקנו משיכה בלקוחות, כך תיקנו משיכה בשומרים". לכאורה נראה, שאין השומר מתחייב אלא במשיכה בלבד. התוספות (שם, ד"ה "כך") אומרים:

"לא להתחייב באונסין קאמר, דהא שומר חנם בלא משיכה חייב בפשיעה, כדאמר בפרק האומנין, שהנח לפני שומר חנם, והוא הדין שומר שבר בגניבה ואבידה".

כלומר, התוספות טוענים, כי חיובי השומר חלים גם ללא קניין. כ"כ גם הרא"ש (שם, פרק ח' סי' טו) והוא קובע, שכל משמעות המשיכה היא שלא יוכל לחזור בו, לא השומר (במקרה של שומר חנם) ולא בעל הבית (במקרה של שכירות או שאלה). והרא"ש גם אומר בסברה, שבעצם הסתלקות הבעלים היא התחלת השמירה, ו"קמה ברשות השומר לשומרה" (לא נאריך כאן בסברה זו).

אך הרמב"ם (הלכות שכירות פ"ב ה"ח) חולק, וסובר שלכל דבר תיקנו משיכה בשומרים, וכ"כ הנמוקי" (נו ע"א בדפי אלפס):

"...אני איני אומר כן, אלא שומר שבר הרי הוא כפועל של בעל הבית, ומשיכת הכלי... היא בתחילת מלאכה..."

המחבר (סי' רצא, סע' ה) הביא את שתי הדעות ולא הכריע.

ואם כן, גם בנדוננו לכאורה הדבר תלוי במחלוקת הראשונים - אם צריך קניין, הרי לא נעשה כאן קניין. ואם לא צריך קניין, אלא הסתלקות הבעלים, הרי הוא חייב.

ג. הפקדה ופשיעה רגילה

אלא, שלכאורה במקרה שלנו, יש מקום למר שלכו"ע חייב. המחבר (סי' רצא, סע' ב) מביא תשובת רא"ש:

"...מי שהיה מהלך בדרך, ואמר לו חברו הולך עמך אלו המנעלים, ואמר לו הניחם כאן על החמור והניחם שם ולא קבלם הנפקד בידו אלא כמו שהניחם המפקיד על החור כך הולכים ולא קשרם, והלך לו מן הצד להסך את רגליו והניח החמור על אם הדרך ונאבדו המנעלים, הוי שומר חנם והוי פושע וחייב לשלם".

והנתיבות (שם ס"ק ז) מקשה, שלכאורה זה נכון רק לשיטת הרא"ש, שאין צורך במשיכה כדי לחייב את השומר, ואילו לרמב"ם וסייעתו הרי לא נעשה כאן כל מעשה קניין, ומדוע סתם המחבר לחיוב, הרי בסעיף ה' הביא בזה מחלוקת ולא הכריע?

ומחדש הנתיבות חידוש גדול להלכה מכח קושיה זו:

"...לכן נראה, דכאן כו"ע מודו... דדוקא במקום שאין עושה מעשה בגוף החפץ, רק שפשע בשמירה שלא שמר ביתו... אינו חייב. אבל אם עשה מעשה... כגון שראובן נטל כלי מבית שמעון והניח באם הדרך במקום שאינו משתמר, וודאי דחייב אפי' בלא קניין, דהא בכל מקום קרי ליה השי"ס אבידה מדעת, וכיוון... שנקרא עליו שם אבידה הוי כמאבדו בידיים וחייב".

ולכאורה גם כאן, שהניח את אופני חברו מופקדים, הוי כמאבד בידיים.

(ויש להעיר, שהנתיבות מדבר ב"עושה מעשה בגוף החפץ" וכאן הרי לא נגע באופני חברו כלל, לכאורה נראה שאין כוונתו למעשה פיזי, שהרי במקרה של המנעלים לא עשה כל מעשה בידיו (שהרי אילו היה עושה זאת היתה זו משיכה), ונראה שמוקד דבריו הוא בכך שגרם שהחפץ יהיה אבוד, בניגוד למצב שבו רק לא שמר את ביתו, שהחפץ אינו שמור, אך גם אינו אבוד)

השאלה
השלושית

ערוב עצי בשמים עם עשבי בשמים

המחצית השקל הביא בשם החמד משה שאם התערב ריח של עצי בשמים עם ריח של עשבי בשמים, אין אומרים שיתבטל המיעוט ברוב ויברך רק על הרוב, שכיון שראוי לברך על המיעוט כמו על הרוב, אין המיעוט מתבטל, ומשו"ה מברך בורא מיני בשמים.

וצ"ע, מ"ש משהתערבו מיני האוכל יחד, שאומרים שכל שהוא הרוב הוא עיקר ומברכים רק עליו ופותר את הטפל לו, וכאן בריח בשמים לא מתבטל?

התשובה תפורסם בע"ה בגיליון הבא

התשובה לשבע עשר: נראה לתרץ, שכאשר יש שיוון כגון בכבוד אביו ואמו, אז אומרים שהאב קודם, אבל כיבוד אביה במקום שהבעל מוחה, בעצם כיבוד הבעל עדיף, שממצות כיבוד למדנו: "איש אמו ואביו תראו - איש סיפק בידו לעשות, אשה אין סיפק בידה לעשות", ולא מהני הסברה שגם הוא חייב בכבוד חמיו, שאו מועילה רק במקום שיש שיוון, אך לא כשיש סברה אחת עדיפה, ככיבוד הבעל.

"ויקחו קרוז" (טו;א')

אמרו באבות (פ"ה כ): איזוהי מחלוקת לשם שמים, זו מחלוקת שמאי והלל, ואיזוהי מחלוקת שלא לשם שמים, זו מחלוקת קרד וכל עדתו.

יש לדייק שבמקביל לשמאי והלל, לא אמרו משה וקרה, אלא קרה ועדתו, שהוא צד אחד בלבד, אלא שמשה ודאי הייתה כוונתו לשם שמים, לא כן קרה ועדתו.

ועוד אמרו, שעדת קרה בינה לבין עצמה הינה מפולגת, שלכל אחד שם הייתה מניעה משל, וע"כ מחלוקתם שלא לשם שמים.

"אם כמות כל האדם ימתון אלה" (טו;כט')

מדוע ביקש את מיתתם בצורה משונה כ"כ - "ופצתה האדמה את פיה וכו' וירדו היים שאולה"?

הרב גורן וצ"ל פירש שקרה, מבני קהת, מנושאי הארון היה, ועליו הייתה אזהרה מיוחדת, "אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי מתוך הלווים, וזאת עשו להם חזיו ולא ימותו וכו' ולא יבואו לראות כבלע את הנפש ומתו" (במדבר ד יח-כ) וע"כ אסור היה למשה לבקש את מיתתם של בני קהת ומשום כך ביקש "וירדו היים שאולה". וכך אמנם היה "וירדו הם וכל אשר להם היים שאולה ותכם עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל".

ותרצו, דלא קשיא, אם ראה את הערוה פעם אחת, מהרהר אחריה לעולם אפ"ל שלא בפניה אך מחמת שראה את הנסקלת ערומה אין מהרהר אחר אחרת.

האחרונים דנו להחמיר בשומע קול אשה אף כשלא מכיר אותה, שמה שהתירו כאן הוא רק לעניין להרהר אחריה, אך לעניין שמיעת קול כשנהנה הוי איסור ממש, כמו שמבואר בברכות (כד). "כי קולך ערב", שעל ידי זה מעורר התאווה וההרהור (שו"ת מנחת אלעזר ג', כ"ה).

ואף שיש חולקים בזה, המציאות מורה על שירים אלו שאינם ראויים לבני תורה לשמעם מחמת תוכנם החולי, ובפרש שיש חשש עריות הצריכה גדר לגדר.

לסיכום: לכתחילה יש להשתדל מאוד להמנע מלהשתתף בכנסים בהם נשמע קול אשה שרה. אמנם אם אין אפשרות להמנע, ישתדל על כל פנים לכוון שלא ליהנות מהשירה ולא להסתכל בפני הזמרת, ומובן שהטוב ביותר הוא לקחת יוזמה וליטול חלק בתכנון הארוע באופן שלא ישמע בו קול זמרת אשה.

שאלה: לעיתים משתתפים אנו בטקסים פורמליים מטעם הצבא ובהם שומעים "קול באשה", יש ושומעים זמרת שרה ויש ששומעים תקליט עם זמר אשה. האם ניתן להקל בדבר באופן שלא אסתכל בפני האשה או שעלי להשתדל להמנע כלל מלהשתתף?

תשובה: בגמרא סוטה ח. מבאר רבה את דעת ר' יהודה לגבי השקאת סוטה. ר' יהודה אסר לגלות את הסוטה מחשש שמא יתגרו בה פרחי כהונה כשתצא מבית הדין, אמנם לגבי סקילת אשה לא קיים חשש זה ולכן נסקלת ערומה, ואם תאמר שיבואו להתגרות בנשים אחרות, גמרינן: "שאינ יצר הרע שולט אלא במה שעייני רואות". ולכן, אין לחוש שיתגרה יצרם בנשים אחרות, ואין מניעה מלסקלה כשרוב גופה מגולה.

ובתוספות (ד"ה מקשי) כתבו, דיש מקשים על כך ממה שנאמר במסכת חגיגה (יא): עריות בין בפניו בין שלא בפניו נפיש יצרייהו!

שיר של יום בשבת ויו"ט בשחרית ובמוסף, "זבא לציון", ו"אני תפילתי", "ישמחו במלכותך" במנחה של שבת

טעמי
המנהגים

ע"פ אוצר טעמי המנהגים לר' שמואל פינחס גלברד

בשבת ויו"ט אומרים "זבא לציון" במנחה ולא בשחרית כבימי חול. (רמ"א ס' רצב ס"א)

- הפסוקים וזבא לציון וכו', נתקנו בשחרית בחול במקום למוד יומי בנביא בכל יום, "שרבתה העניות והיו צריכים למעשה ידהם ולא יכלו לעסוק בתורה כ"כ, לפיכך בשבת ויו"ט שקוראים בתורה ובנביא אין אומרים "זבא לציון" שכבר קראו בנביא, ואעפ"כ אומרים אותו במנחה שלא ישתכח בימות החול. (שבלי הלקט ס' מד בשם רש"י)
- אין אומרים בשבת בשחרית "מפני טורח הציבור שלא יכבד על הזקנים, העוברות והמניקות אם יאחרו כ"כ בבית הכנסת, ויצומו עד אחרי אמרם כל הסדר". (כלבו ס' מ')
- משום שהיו דורשים לפני תפילת מנחה ובסוף הדרשה הדרשן היה מדבר מענייני גאולה וקדושה, לכן אומרים אחריה וזבא לציון גואל...קדוש קדוש". (אבודרהם עמ' קכב)
- לפי שהיו דורשים בריבים בכל שבת ויו"ט לפני המנחה, היו אומרים אחר הדרשה סדר קדושה וזבא לציון, משום דכתיב "גם כי יתנו בגויים עתה אקבצם" שבזכות התורה שהם שוננים עתה אקבצם מן הגלות, לכן קבעו במנחה לומר סדר קדושה בשבתות ובימים טובים. (סידור רבנו שלמה מגרמייזא עמ' קפא)

לפי נוסח ספרד אומרים ישמחו במלכותך בשמונה עשרה של ערבית לשבת, שחרית ומוסף, אבל לא במנחה.

משום שבשעת מנחה של שבת היא עת פטירתם של יוסף, משה ודוד. (יעב"ץ בסדור ב"י, דף קפז)

לפי נוסח אשכנז אומרים שיר של יום שבת בשבת ויו"ט אחרי תפילת מוסף, ולפי נוסח ספרד אחרי תפילת שחרית. (מו"א ס' קלב ס"ק ד', ערוה"ש ס' קלג ס"ק ג')

- הואיל ובשבת היו אומרים בבית המקדש השיר בקרבן התמיד של שחר, ובמוסף היו אומרים חלק משירת האזינו (ר"ה לא), לכן נוהגים לפי נוסח ספרד לומר השיר לאחר תפילת שחרית.
- הטעם לומר אחרי מוסף: כי אמירת שיר של יום בבית הכנסת היא רק זכר בעלמא לשירת הלוויים, ומכיון שאין אנו נוהגים לומר, כמו בבית המקדש בשבת שני שירים של יום, בשחרית ובמוסף, לכן אנו אומרים את שירו של יום אחרי מוסף "כדי שזכרוננו יעלה לכאן ולכאן" (שו"ת ציץ אלעזר ח"ב ס' כח)

בשבת בתפילת מנחה לפני קריאת התורה, אומרים פסוק בתהלים: "ואני תפילתי וכו'". (רמ"א ס' רצב ס"א)

- לפי שתפילת מנחה של שבת נהגו להתפלל אחר שאכלו ושתו הרבה, ואמרו בגמרא (ערובין סד): "שתוי יין אל יתפלל, ואם התפלל תפילתו תפילה", לפיכך מבקשים שתהיה תפילה זו בעת רצון, אבל ביו"ט מתפללים מנחה סמוך לערב כשאר ימות החול. (אבודרהם עמ' קעז)
- "לפי שאליהו נענה במנחה, והוא עת רצון". (המנהיג ס' ס')
- שעת מנחה של שבת היא, לפי הקבלה, שעת רצון מיוחדת שבה מתקבלות התפילות, ולכן אומרים אז 'ואני תפילתי לך ה' עת רצון'. (זהר ח"ג דף קכט ע"א, אדרא זוטא דף רפח ע"ב)

"ויהי במוזורת וכו' ויגמל שקדים" (וי'כג')

אביו של הרב קוק זצ"ל, ר' שלמה זלמן הכהן קוק, נקלע פעם לקהילה שהייתה בה מחלוקת גדולה ובקשו אנשי הקהילה שינסה להשכין שלום ביניהם. אמר להם: מודע וגמול משה אהרן שקדים דווקא. אלא שיש ב' סוגי שקדים יש מרים שלבסוף נעשים מתוקים, ויש מתוקים שלבסוף נעשים מרים. אף המחלוקת, בתחילתה מתוקה אך סופה מרה, ואילו השלום קשה בתחילתו, שיש על כל אחד לוותר, אף לבסוף הוא מתוק. נכנסו הדברים בלבם ועשו שלום.

מזל טוב

לרב אהרון פרידמן שליט"א, להולדת הבת, חוה

שאנו מכירים אותו שהרי כשאמר הרמב"ם על זה הגמ' עוד לא היה קיים
ה"תלמוד הבבלי".

כותב הרמב"ם:

"שלישי בין וישכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מדבר, וידמה
דבר לדבר, וידין במידות שהתורה נדרשת בהן עד שיידע היאך הוא
עיקר המידות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד
מפי השמועה – ועניין זה, הוא הנקרא תלמוד".

אין ספק שהגדרה זו היא הקולעת ביותר "ללימוד בעיון". אמור מעתה חלקי
המצווה שבמצוות תלמוד תורה מתבארים כך: משנה הינה כל התורה שבעל
פה כולל פירושי המקרא השונים, משניות, גמרא, מדרשי הלכה, פירושי
הראשונים, שולחן ערוך וכו', ואילו התלמוד כוונתו לסוג של לימוד שעל האדם
ללמוד בעצמו דברים שלא נכתבו בגמרא, כגון מהו המקור לדין הנאמר, או
האם יש מקרים אחרים שלא הוזכרו בגמרא הדומים במהותם למקרה המוזכר,
בקיצור "לימוד בעיון".

שאלות: א. מנין ידע הרמב"ם שיאת הכוונה ב"תלמוד"? ב. מדוע קבעו את
המונח "תלמוד" ללימוד בעיון הרי "תלמוד" משמש כבר ללימוד גמרא בכלל?

תשובה: אם נשים לב שאלה אחת מתרצת את חברתה, דהיינו, כשנתח את
המושג "גמרא" נגלה שמה שכתב הרמב"ם בהסבר המילה "תלמוד" הוא
בדיוק דרכה של הגמרא בביאור המשניות והפסוקים ("ידמה דבר לדבר, ויוציא
דבר מדבר, וידין במידות שהתורה נדרשת והיאך יוצא האסור והמותר"), מכאן
למד הרמב"ם שזו הדרך שחז"ל מורים לנו ללמוד בה, וכך יש ללמוד גם את
הגמרא עצמה, ולכן נקרא התלמוד בשם זה. בעצם הרמב"ם התבונן כיצד
התלמוד למד את המשניות ומשם הסיק מהי הדרך שאנו צריכים ללמוד את
התלמוד היינו את הגדר של החלק הנקרא תלמוד. מעתה לא רק את התכנים
לימדו אותנו חז"ל אלא גם את הדרך והצורה ואף חלוקת הזמן, ובהמשך כותב
הרמב"ם:

"כיצד היה בעל אומנות והיה עוסק במלאכתו שלוש שעות ביום, ובתורה
תשע, אותן התשע קורא בשלוש מהן בתורה שבכתב ובשלוש בתורה
שבעל פה ובשלוש אחרות יתבונן בדעתו להבין דבר מדבר, ודברי קבלה
בכלל תורה שבכתב הם ופירושים בכלל תורה שבעל פה, והעניינים
הנקראים פרדס בכלל הגמרא הם, כמה דברים אמורים בתחילת תלמודו
של אדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהיה צריך לא ללמוד תורה שבכתב
ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא בעיתים מזומנות תורה שבכתב
ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה ויפנה כל ימיו
לגמרא בלבד לפי רחב שיש בלבו וישוב דעתו".

**ומעתה שני דברים מחדש לנו הרמב"ם: א. "התלמוד" הוא העיון
בדיני התורה ב. "התלמוד" הוא עיקר לימוד התורה, וה"אידיאל" הוא
לעסוק בה ברוב זמנו של האדם.**

בדרך אחרת ניתן לומר שהלימוד בבקיאות הינו לימוד הכתוב והגלוי והבנת
הנקרא, מה שאין כן הלימוד בעיון הינו לימוד החלק הנסתר שהוא השורש
והפירות העתידיים של החלק הגלוי.

ע"פ הרמב"ם ניתן להמשיל את ההבדל בין לימוד ה"בקיאות" ללימוד
ב"עיון", כהבדל בין צופה לבין שחקן. כשאדם לומד ברמה של הבנת הכתוב
בלבד האדם בעצם "צופה", אינו מעורב באופן אקטיבי. אדם יכול ללמוד
תוספות, רשב"א, קצות החושן וחיידושי ר' חיים ויחשב זה לימוד "בקיאות",
כיוון שהוא נשאר ברמה של לימוד הכתוב ולא קיים עדיין את צו הרמב"ם
"שיתבונן בדעתו". כדי ללמוד ב"עיון" עליך להיות "שחקן" פעיל, להקשות
ולתרוץ, לדמות דבר לדבר, לחלק ולהפריד בין שני דינים דומים אך שונים,
באופן זה אתה "מעמיק" ומבין "היאך יוצא האסור והמותר" כדברי הרמב"ם.

ואם יבוא אדם ויאמר "אינני מסוגל לדמות דין לדין, להקשות ולחדש דינים
מחדשים", ומתוך כך ישתמש מלימוד ה"עיון", אף אנו נבוא ונאמר לו "אין
הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו", הרי הקב"ה ציווה על כל אדם במשאל
ללמוד תורה ולימוד תורה כולל כאמור את כל חלקי התורה בשלמותם ואף
החלק הזה הנקרא תלמוד, ברור אם-כן, שכל אדם מסוגל לכך. אין אדם שיכול
לטעון שאין לו שום יכולת לעיין כלל! לכל אחד יש יכולת מסיימת לבטא את
שכלו בסוגיה, וכיוון שכל אחד מצווה במצוה זו אז כל אחד יכול לקיים מצווה
זו. הציווי ללמוד בעיון והידעיה שאנו מסוגלים ויכולים נותנים בנו כח
ומוטיבציה לעיין. (לעיתים רבות מתחלף המושג "חוסר יכולת" במושג
"עצלנות").

מי שילך בדרך זו יזכה להגיע למציאות שמתאר ה"אגלי טל":
"עיקר מצוות לימוד תורה להיות שש ושש ומתענג בלימודו ואז דברי
תורה נבלעים בדמו, ומאד שנהג מדברי תורה הוא נעשה דבוק
לתורה".

שבת שלום

אין ספק כי מצוות לימוד תורה הינה המצווה המדוברת ביותר בין מצוות
התורה ומקורות רבים יש לחשיבותה:

א. ותלמוד תורה כנגד כולם. (פיאה א', א')

ב. "כל חפצין לא ישוו בה" – דאפילו חפצי שמים לא ישוו בה (מועד קטן ט').
ג. גם הלומדים את התורה מוערכים אחרת לחלוטין, וכך נאמר בגמ': "אמר ר'
חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא למשיא בתו
לת"ח ולעושה פרקמטיא לת"ח ולמהנה ת"ח מנכסיו, אבל ת"ח עצמן עין לא
ראתה אלוקים זולתך יעשה למחכה לו". (ברכות ל"ד)

שאלה: מדוע דווקא במצווה המדוברת ביותר, תלמוד תורה, מטרידה אותנו
השאלה מה הטעם למצוה זו, ואולי אין המצוה כוללת אלא רק לימוד קל
ומוזמן? האם מצווה זו נוגעת לכל יהודי באשר הוא? ואף על פי שיש אכן
מצווה כזו, שואל האדם את עצמו, שמא אנו פטורים מחלק מהמצווה כי איננו
חכמים ללמוד בעיון ובהתמדה? מדוע בשאר מצוות התורה כתפילין, שבת
וכדומה אף אחד אינו טרוד בשאלה "אולי מצווה זו אינה בשבילי"?

תשובה: ראשית, צריך לדעת שכאשר ישנה משימה קשה לביצוע, הדרך
הראשית להימנע מביצוע המשימה היא לפקפק בצורך לביצוע המשימה. לכן
נראה שרוב השאלות העולות בנוגע לחובת לימוד תורה בכלל, ובלמוד העיון
בפרט באות מחמת הקושי שבקיום מצווה זו. והראיה, שבמצוות אחרות
המוקשות הרבה יותר מבחינת טעם המצווה, לא עולה על דעת איש לברר את
הצורך לקיימן.

אף על פי ששאלה זו בעיקרה אינה נובעת ממניעים טהורים, אלא עיקר
עניינה נובע מחמת הקושי שבקיום מצוות לימוד תורה, וצריכים היינו לפנות
את הגורמים הללו היכולים לעודד ולתכן את האדם, ולמצוא דרכים להגביר
את המוטיבציה להשתדל גם כאשר זה קשה, בכל זאת ננסה את כוחנו בהבנת
מצווה זו.

תלמוד מהו?

המקור ההלכתי לחובת תלמוד תורה לכל יהודי באשר הוא מופיע ברמב"ם:
"כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה – בין עני בין עשיר, בין שלם
בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין שדיה זקן גדול שתשש כוחו, אפילו
עני המחזר על הפתחים, ואפילו בעל אישה ובנים – חייב לקבוע לו זמן
לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר 'והיה בו יוםם ולילה'. גדולי חכמי
ישראל, היו מהם חוטבי עצים ומהם שואבי מים, ומהם סומין ואף על פי כן
היו עוסקין בתורה, ביום ובלילה". (הלכות תלמוד תורה פרק א' הל' ח –
ט)

וכן פסק השולחן ערוך יורה דעה סימן רמ"ז סע' א:

בביאור חלקי המצווה:

**א. "לעולם ישלש אדם שנתו: שליש במקרא, שליש במשנה ושלש
בתלמוד",** כך מורה לנו הגמ' (במסכת קידושין ל), ואם תשאל "מי ידע אינני
כמה חיי" (וכי אדם יודע כמה שנות חייו?) על כך מתרצת הגמ' – "כי קאמרין
ביומיו", ופירש ש"ש שהכוונה לימי השבוע, תוספות דוחה פירוש זה, שהרי
עדיין אין אדם יודע אם ימות באמצע השבוע! לכן תוספות מצמצם את כוונת
הגמ' ומבאר שהכוונה לחלוקה של יום אחד, כלומר, האדם צריך לחלק את
יומו לשלושה חלקים. מכל מקום מכריע רבינו תם שכיום אנו יוצאים ידי חובת
ה"שליש" בכך שאנו לומדים תלמוד בבלי שבו בלולים שלושת התחומים
הנ"ל.

ב. מהם גודי החלקים?

כתב הרמב"ם:

"חייב לשלש את זמן למידתו: שליש בתורה שבכתב; ושליש בתורה
שבעל פה ושליש בין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר
וידמה דבר לדבר ויבין במידות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא
עיקר המידות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד
מפי השמועה ועניין זה נקרא גמרא". (הל' תלמוד תורה פרק א' הל' י"א – י"ב)

וכן פסק השולחן ערוך:

"חייב אדם לשלש לימודו שליש בתורה שבכתב דהיינו הארבע ועשרים,
ושליש במשנה דהיינו תורה שבעל פה ופירוש תורה שבכתב בכלל זה,
ושליש בתלמוד דהיינו שיבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר
מדבר וידמה דבר לדבר ויבין במידות שהתורה נדרשת בהן עד שידע
היאך הוא עיקר המידות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים
שלמד מפי השמועה ועניין זה נקרא גמרא". (יורה דעה סימן רמ"ז סעיף
ד')

קצת נשאלת השאלה אם משנה כוללת את כל התורה שבעל פה ואת כל
התורה שבכתב אם כן מהו "תלמוד"? (וודאי אין הכוונה ל"תלמוד הבבלי" כפי